

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
PROJECT BYUMBA - KISARO RWANDA
Jaargang 38 N° 3 sept. 2014
<http://www.harras.be/kisaro/index.htm>
Drukwerk tegen verlaagd tarief
Erkenningnummer: P 006357

(HERFSTNUMMER)

*Op 5 juli ll. kregen we onverwacht een dringend bericht uit Rwanda: "Morgen vertrek ik naar België Ik heb dit nogal plots beslist ten gevolge pijnen aan mijn gebit en in het hoofd. Ik moet er eens grondig aan laten werken."
Sindsdien is Br Cyriel in het land. We hebben dadelijk met hem dokters- en hospitaalbezoeken gedaan en hij is volledig verlost van alle pijnen. Op 23 oktober reist hij weer af naar Rwanda.
Vandaar dat we geen dagverslag geven van het leven op Kisaro. Br Cyriel geeft heel wat bedenkingen i.v.m. zijn opdracht van meer dan 40 jaar dienst in Rwanda.*

MIJN MISSIE ANDERS GEZIEN.

Men kan zich afvragen en ik doe het soms voor mezelf: Waarom werd een broeder van de Christelijke Scholen in zijn jonge jaren op een zijspoor gezet? Na vier jaar als onderwijzer gewerkt te hebben werd ik als boer benoemd op de boerderij van het klooster. Een jonge kracht scheen er nodig te zijn om de verwaarloosde boerderij weer rendabel te maken. Als boerenzoon opgevoed in een talrijk gezin waar men vanaf zijn prilste jeugd ingezet werd voor alle werk was ik doorheen oorlog en werk heel getrouw geraakt met al wat met landbouw en veeteelt te maken had. Ik hield van het noeste boerenleven. Ik was een stoere knaap en zocht ook als jonge kloosterling alles waarin ik nuttig kon zijn. Dat was de oversten niet ontgaan en ietwat in 't nauw gedreven door een post als een boerderij, hebben ze mij geofferd voor een experiment. Het scheen een goede beslissing. De boerderij van Bokrijk werd model voor heel de streek.

Ondertussen zijn we 65 jaar verder. Wat toen evident scheen, zie ik nu als een proeftijd, doorheen alle posten die een kloosterling kan bekleden: overste van een kloostergemeenschap, econoom van een internaat, samen met het beheer van een groot domein en een bloeiende boerderij. Zeker genoeg om een leven te vullen. God telt geen jaren en grijpt in als zijn uur gekomen is. Hij had mij verwend door een oersterke gezondheid, in al wat ik ondernam ben ik geslaagd. De dertig jaar als kloosterling hadden me verrijkt met veel ondervinding.

Toen kwam de roep vanuit Afrika. Ik wist niet wat er me wachtte. God wist het wel en zou me dag voor dag leiden. Wat Hij vroeg was enkel gedweeheid.
Het begon met een bezoek aan Rwanda. Gedurende drie weken werd ik elke dag omstouwd door een menigte kinderen in lompen. Dat beeld zou me nooit meer verlaten. Ik kwam ermee terug naar België. Wat zal ik beslissen? De oversten lieten me helemaal vrij. Ik moest beslissen. De landbouw in Rwanda beperkte zich tot roofbouw. Ik wist hoe dat probleem aan te pakken.

Kan een mens van 50 jaar nog het risico nemen om een werk dat jaren zou duren aan te vatten. Het beeld van die menigte haveloze kinderen

ONZE RWANDADAG HEEFT PLAATS OP ZONDAG 5 OKTOBER

was een tegenpool van die realiteit. Ik stond voor een onoplosbaar dilemma. Alleen God wist het en Hij zou beslissen. Ik weet niet hoe ik me daarin moet uitdrukken. Aan de hand van een lectuur van de broodvermenigvuldiging volgens Marcus sloeg me het woord van Jezus als een gebod "GEEF GIJ HUN TE ETEN." De knoop was doorgehakt: tegen zulk gebod is geen verzet mogelijk.

Ik zou dus gaan maar stuitte op veel onbegrip. De reden die werd opgegeven was: iemand te vinden die zich zou inzetten voor de rurale opleiding van de jeugd. Toen ik er aankwam wou men mij inschakelen in het onderwijs. Toen heb ik klaar gesteld dat gezien mijn jarenlange ondervinding in alles wat de landbouw betreft ik me wou inzetten voor het uitwerken van een ernstig project dat tot voorbeeldstelling zou kunnen dienen voor heel Rwanda. Men vond het een utopie dat een kloosterling op de drempel van de derde leeftijd nog iets zou aanvatten dat jaren zou duren. Ik stelde hen voor de keuze: ofwel geeft ge me een kans, ofwel vertrek ik terug naar België. Dit laatste wou men zeker niet. Men wachtte op een beslissing van de hogere overste. Deze kwam en ik had de tijd hem rustig mijn opzet uiteen te zetten. Zijn besluit gold als een godsspraak: Broeder ik geef u de toestemming eraan te beginnen. Ge moet er echter van bewust zijn dat ge voor een titanenwerk staat; maak er u niet aan kapot. Dit was me genoeg, Ik heb nooit tevergeefs mijn vertrouwen gesteld in de Voorzienigheid. Ook deze keer zou ze mij niet in de steek laten.

Uitgezonderd enkele invloedrijke mensen, vond iedereen dat ik een utopist was. Een van die rare uitzonderingen was Nibaseke Lucien, invloedrijke député, die veel invloed had op broeder Mansuy; het is zeker aan hem te danken dat deze uiteindelijk schoorvoetend toeliet dat ik kon beginnen. Ik had 10 ha. grond gevraagd aan het ministerie om als proef te dienen. Het was Lucien die tot bij president Kayibanda het voorstel bepleitte. Deze antwoordde: "Als het een broeder is ben ik akkoord". Dit was tegen de zin van de minister van landbouw, die radicaal tegen was. De eerste jaren waren een zware kruisweg. God wil zijn werk bouwen op het Kruis.

Vanaf 1975 had ik in Byumba geen verantwoordelijkheden meer en zou ik me uitsluitend wijden aan het project Kisaro. Ik begon er met 15 jongens van +-16 jaar. Gedurende drie jaar had ik ze onderwezen, deels theoretisch en deels in de praktijk. Ze hadden reeds enige ondervinding in het terrasser en waren ook vatbaar voor een enthousiaste aanpak. In Kisaro vormden we een familie. Ik ging nog elke dag naar Byumba voor de mis en het avondmaal. Ik voelde er niet zoveel vriendschap; ik werd er eerder geduld dan bemind. Tussen mijn jongens was ik de grote broer die met hen alles deelde. Steeds midden onder hen voor alle werk. We bouwden een grote loods met ernaast een regenwaterput. Stilaan werden de ruïnes hersteld.

Voor mij persoonlijk was het wel hard. In een retraite, voorgezeten door een gedelegeerde uit Rome, werd een vernietigende evaluatie gemaakt over Kisaro door mensen die geen notie hadden van wat daar gebeurt. Ik heb me kalm en waardig verdedigd. De overste uit Rome had dit zeker gewaardeerd en in een individueel gesprek moedigde hij me aan vol te houden.

Eens kregen we in Kisaro het bezoek van de minister. Deze was opgetogen over het centrum en wou als blijk van dankbaarheid zijn enthousiasme uitspreken ten overstaan van broeder Mansuy. Hij begon een kleine toespraak om de broeders te danken voor deze inzet. Hij werd brutaal onderbroken door mijn overste die zei: "Het is dat niet wat we willen". Ontgoocheld vertrok de minister, maar nam het niet ernstig. Hij heeft me steeds gesteund

Als kloosterling werd ons steeds voorgehouden dat de overste de plaatsvervanger is van God. Ik was er steeds van overtuigd dat ik door God geroepen was om dit werk te beginnen; ik stond voor een dilemma. Gelukkig dat Rome me aanmoedigde. Dit was tenslotte de stem van God.

Men kan zich voorstellen wat in die tijd mijn zieletoestand was.

Wat nu volgt is een soort voorgeschiedenis van hetgeen ik hierboven beschreef. Het was met nieuwjaar 1968. Heel de familie was samengekomen om moeder een gelukkig nieuwjaar te wensen. Ik kwam van Bokrijk en zou overnachten bij moeder en twee zusters. s'Anderdaags zou ik vertrekken na de middag. Samen met moeder en mijn twee zussen namen we nog een tas koffie. We zaten rond de tafel. Op een bepaald moment staat moeder op en plaatst zich achter mij; ze begint mijn haren te stelen en zegt: "Ge zijt nog een sterke jongen, nog geen grijs haar, wanneer komt ge nog eens terug? " Met Pasen kom ik zeker, maar moest ge me eerder nodig hebben roept ge maar en ik kom." "Ik denk, zei ze, dat ik u niet nodig zal hebben". Ze stierf in de nacht van 20 op 21 maart. Ze had niemand nodig. Dit tafereeltje was de voorgeschiedenis van wat ik in Kisaro zou beleven.

MOGEN WIJ U VERWACHTEN OP ONZE RWANDADAG

Men kan zich inbeelden dat ontmoediging en verlatenheid me knaagden. Eens was het me zo sterk dat ik wenend ging slapen. Toen heb ik moeder gesmeekt me te helpen. In mijn slaap voelde ik op een bepaald moment dat iemand mijn haren streelde en ik zag moeder die zich verwijderde. Ik heb geroepen: "Moeder!" Het visioen was weg. Toen heb ik geweend van blijdschap en ik voelde me zo gesterkt dat niets meer me zou kunnen tegenhouden. Ik wist : moeder staat achter mij als gezant van God, want ze is heilig, ik bid haar elke dag.

Het werd ondertussen 1977. Kisaro werd bekend en kon de tegenstanders beschamen. Doch vooraleer zich gewonnen te geven nodigde broeder Mansuy twee broeders uit, Landbouwkundigen, de ene directeur van de landbouwschool in Carlsburg, de andere directeur van een landbouwschool in Congo. Dit bezoek verheugde me zeer. Met hen kon ik werkelijk eens ernstig over landbouw praten. De twee broeders waren opgetogen en vol lof. Hun rapport heeft dan ook alle verzet gebroken.

't Was ook in die tijd dat we onze eerste financiering kregen van de Rabo-banken voor de terrasserings van een hele heuvelflank. Van nu af kon heel de jeugd van Kisaro aan t werk.

De reputatie van Kisaro was niet meer te stuiten. Hoewel ik er steeds van bewust was dat het Gods werk was, werd ik bekoord door gevoelens van hoogmoed. Nochtans vormden ook geregelde mislukkingen een tegenwicht.

Als verzorging van zieken bestond er in die tijd niets dan het hospitaal van Byumba. Het was vlug gekend dat de broeder ook geneesmiddelen had. Het was geen uitzondering dat er zich 's morgens tot 50 patienten aanboden. Vooral moeders met baby's. Ik beschikte wel over enkele geneesmiddelen zoals hoestsiroop, zalven, verbanden. Ik weet niet wat het effect was, maar het feit dat er hoe langer hoe meer klanten kwamen moet er wel op duiden dat mijn tussenkomsten effect hadden. Het viel ook voor dat mijn voorraad uitgeput was. Zo heb ik eens de stommititeit begaan iemand met een wonde zonder verband door te sturen. Een van de jongens die me altijd hielp vroeg me : "Hadt ge dan werkelijk niets meer?" Ik zei : "Ik heb nog wel iets, maar als er iemand onder u moet verzorgd worden? Ik kan toch niet alles weggeven." Daarop gingen we hout zagen met een cirkelzaag, gemonteerd op de tractor. De zaag was niet voldoende beveiligd. Ik bediende haar zelf; door een verkeerd maneuver raakte ik de zaag; gelukkig waren er slechts drie vingers lichtjes geraakt maar toch redelijk gewond. Dit was het verwijt uit de hemel: gebruik nu het verband voor u zelf. Ik heb er van toen af een regel van gemaakt: geef tot de laatste druppel! Vermetel? Hoe dikwijls is het me voorgevallen dat er na de betalingen van de lonen nog enkel wat kleingeld overbleef en dat er voor 't einde van de dag weer voldoende geld was. Geld is me nooit een probleem geweest. Ik bezit geen cent; de erfenis van onze ouders heb ik naar het woord van Jezus integraal besteed voor de armen. Eens werd ik aangeklaagd dat ik een molen uitbaatte zonder ervoor belasting te betalen. Aan de controleur die me dat kwam verwijten heb ik geantwoord: als die aanklager me kan bewijzen dat ik eigenaar ben van die molen, geef ik hem cadeau. Mijn armoede was me een grote kracht. Hoeveel geld heb ik in mijn leven moeten beheren. Vanaf de tijd dat ik benoemd werd op de boerderij van Bokrijk tot nu

toe? Indien ik zoveel heb kunnen tot stand brengen, is het aan God te danken; ik heb op Hem gebouwd en niet op geld.

We gaan terug naar Kisaro !

In mijn eenzaamheid kreeg ik de troost dat broeder Robert De Winne voor twee maanden bij mij kwam; hij wou zich vergewissen of het mogelijk zou zijn te Kisaro aan bijenteelt te doen. Kisaro zelf heeft een grillig klimaat, het zou hem niet lukken ook na twee jaar, er alles op gezet te hebben, doch zijn grote verdienste was het vormen van een paar imkers 15 km. verder, daar is deze proef uitgegroeid tot een coöperatieve van imkers die er een ruime broodwinning aan hebben. Eucalyptus honing, die een uitstekend middel is tegen hoest.

Nadat het project van de Rabo banken gerealiseerd was deed ik een aanvraag aan de Europese Gemeenschap voor het terrasseren van een uiterst moeilijk gedeelte van de heuvel. Twee ingenieurs kwamen zien. Na onze verwezenlijkingen te hebben getoond, leidden we hen naar het te terrasseren gedeelte. Ik kreeg er als compliment: “ Broeder wat gij hier doet, zou zo vlug mogelijk moeten gedaan worden over heel het land. Gij herwint gronden die verloren waren. Hier in Rwanda kan men langs u niet meer voorbij. Ge krijgt uw financiering”

Ook de Belgische Ambassade werd wakker. Er bestond een financieringsfonds: het Graanfonds dat landbouwprojecten financierde. Ik vroeg een financiering voor de bouw van een kiemhuis voor plantaardappelen. Het werd me toegestaan. Onze grote kracht was steeds het feit dat we alles zelf deden met onze mensen. Ik speelde architect en aannemer. Dit kiemhuis werd en wordt nog steeds geprezen door alle instanties, maar het blijft enig in Rwanda.

<p>OM NAAR ONZE RWANDADAG TE KOMEN STEL JE DE GPS IN OP LANDWAARTSLAAN 99 3600 GENK</p>

Rond die tijd vroeg ik ook de aansluiting aan het elektriciteitsnet. De leden van de Belgische Coöperatie kwamen niet tot een akkoord. We wachtten het bezoek af van minister Marc Eyskens. Hij hakte de knoop door en het werd een feit. In 1982 beschikte het centrum over stroom. Dit gaf ons de mogelijkheid tot vele realisaties.

We hadden een grote capaciteit aan onderaardse waterputten maar we hadden enkel kleine handpompen om ervan te genieten. Een van onze eerste zorgen was de bouw van een watertoren, met een kleine pompinstallatie. Een groep vrijwilligers onder leiding van Jef Aerden kwam overal de leidingen en aansluitingen plaatsen.

Het centrum was nu in volle ontplooiing,

Ik was ook aanvaard door de Belgische Coöperatie als vrijwilliger en kon dus aanspraak maken op financieringen. Hiervoor werden we zeer afdoend geholpen door juffrouw Wieske Van De Maele zaliger. Aan haar heeft Kisaro in die periode zeer veel te danken. In alle fases van zijn bestaan zorgde de Voorzienigheid voor de nodige technische hulpverleners die onder impuls van pastoor Oosterbos bezield werden om zich in te zetten voor dit nobel project. In het verder verhaal zullen we er nog verschillende kunnen vernoemen.

Ons uiteindelijk doel was een totaal-project uit te bouwen dat volledig geïntegreerd zou zijn in het leven van heel de bevolking, vertrekkend van de landbouw. Een project, totaal ten dienste van de arme bevolking en zoals we het verder zullen noemen: een project dat voorziet in alle noden van de bevolking. Dit programma vraagt een enorme inzet van velen. Hoe ik het met mijn arm verstand allemaal heb kunnen coördineren blijft me een raadsel, al weten we dat God wat niets is, weet te gebruiken om zijn werk te volbrengen. We gaan voort met ons passionerend verhaal.

LANDBOUW

Het project was ontstaan als een landbouwproject: radicale terrasserings, vruchtbaar maken van de grond en dus voortbrengen. Wie zegt voortbrengen, zegt ook planten en zoeken naar zaad en pootgoed. In die tijd was er op dat gebied niets in heel Rwanda. Men deed aan roofofbouw. Toen we reeds een paar ha. gereed hadden, kwamen we er toch toe het nodige te vinden. Het FAO was

de beste toevlucht. Het Belgisch project “Semences Sélectionnées” stond ook nog in de kinderschoenen. Stilaan geraakten we toch aan het nodige. De voornaamste teelten toen waren: aardappelen en tarwe. We selecteerden zelf en zochten overal. Daar echter het areaal aan terrassen steeds groeide, volgde ook de aangroei van productie. Voor de afzet hadden we in die tijd nog heel veel Belgische coöperanten die onze producten waardeerden en er was steeds voldoende clientele. Dit zou echter niet duren, zeker niet voor de tarwe. We stimuleerden de mensen om tarwe te telen steeds met de belofte hun productie aan te kopen. Wel konden we steeds tarwe leveren aan de molens van Ruhengeri, maar de weg van 90 km. zeer slechte baan, maakte het vervoer onverantwoord. De droom van de bouw van drie graansillo's met een molen er aangebouwd scheen de enige oplossing. Het werd allemaal verwezenlijkt, weer door een financiering van het Graanfonds.

In samenwerking van onze trouwe helpers uit Limburg, weer onder leiding van Jef Aerden, werd de studie gemaakt: alles werd geprefabriceerd in België en overgebracht per container.

We begonnen de productie van volkorenbloem die ruime afzet vond in Kigali. Dit heeft geduurd tot aan de oorlog: oktober 1990.

VARKENSTEELT - BEENHOUWERIJ

De koe was steeds het heilig dier in Rwanda. Wie geen koe had werd beschouwd als een arme. Het was steeds mogelijk de kudden te hoeden op de heuvels. De koe kostte haast niets in de opfok; kinderen moesten van 's morgens vertrekken met een kudde, samengesteld met dieren van verschillende eigenaars. Dit waren toestanden die niet konden duren. Gezien de grote aangroei van de bevolking, de versnippering van de eigendommen en het feit dat ieder kind zijn deel van de ouderlijke grond moest krijgen, werd deze vrijgeweide niet meer mogelijk en er kwamen hoe langer hoe meer klachten over beschadiging van de teelten, zodat men er toe kwam de kudden te verbieden. Koeien moesten van dan af op stal gehouden worden. Dit veronderstelt een stal en het voeder moet men zelf zoeken.

Daar ik het centrum wilde uitbouwen als een na te volgen voorbeeld voor de inwoners, heb ik van in het begin besloten geen koeien te houden op het centrum en me te houden aan kleinveeteelt: varkens, geiten, schapen, konijnen en hennen. We hadden al heel vroeg enkele hokken voor varkens gebouwd en ik kocht de eerste bij de mensen. Ze werden vetgemest, geslacht en geleverd in Kigali aan het enige grootwarenhuis. Nochtans deze varkens waren een lokaal type dat moeilijk de 100 kg. haalde. Daar ik in Limburg behoorde tot de elite fokkers van de provincie, had ik heimwee naar het edel Belgisch Landvarken. Ik voerde drie stuks in : twee zeugjes en een beertje. Dit was de start voor een groot succes. De varkens werden op het centrum geslacht; enkele blanken apprecieerden de goede kwaliteit en kochten een geslacht varken om te bewaren in hun diepvries. Ook hier dreigde de productie de vraag te overstijgen. We konden een financiering verkrijgen voor de bouw van een beenhouwerij. Drie van onze jongens werden opgeleid in de vleesbewerking. Daar we over de elektriciteit beschikten, konden we een koelkamer en enkele apparaten plaatsen; einde 1982 kon men beginnen.

GE KOMT TOCH ZEKER OP ONZE RWANDADAG

GROENTENTEELT

Toen ik in Rwanda aankwam, kende men als groente slechts de witte kool. Het spreekt vanzelf dat we daar moesten aan verhelpen; we begonnen alle mogelijke teelten. Hiervoor was broeder Karel Verbeken zeer welkom. Hij zou er zich vol ijver voor inzetten om enkele jongeren en zelfs ouderen de stiel aan te leren. Elke week verzamelde men de groeten die de mensen ons aanbrachten samen met deze van het centrum. Terzelfdertijd werden ook de bestellingen van vlees afgeleverd en in Kigali verkocht.

Een heel gamma aan groenten werd geteeld: wortelen, porei, prinsesboontjes, sla, spruiten, rode kool, savooikool, schorseneer, rubarber, tomaten, tot witloof toe.

Kisaro is een paradijs voor de groententeelt. Op een kleine oppervlakte kan men zijn kost verdienen. Heel het jaar door kan men oogsten. Bijzonder wortelen en porei zijn heel productieve en veelgevraagde groenten.

IJZER - EN HOUTBEWERKING

Om de kroon op het werk te zetten in deze vooroorlogse tijd was een werkhuis voor ijzer en houtbewerking nodig.

We deden weer beroep op de Belgische Coöperatie en kregen het nodige geld voor de bouw van een ruim werkhuis voor ijzerbewerking. Dit gebouw werd opgetrokken onder de leiding van Paul Ackermans met naast hem Theo Graulus en Kris Stubbe, en voltooid in 1988. Ik mag hier wel vermelden tot lof van Paul Ackermans de fabricatie van een grote plooibare schuifpoort, die nog nergens haar gelijke vindt in Rwanda .

Dit werkhuis staat ten dienste van iedereen. Mensen die komen om hun hak te scherpen of te lassen. Deuren en vensters voor hun huizen, banken, stoelen, tafels. Dit alles stimuleert ook de aankoop van hout. Men brengt ons planken en balken voor gebinten en allerhande werk. Ook doodskisten worden er aan heel goedkope prijs of gratis gefabriceerd.

RWANDAGDAG : LMBURGSE VLAAI

In 1985 kregen we het bezoek van de President Habyarimana die zich meermalen het woord liet ontvallen: “ Quelle Merveille”. Van toen af zou hij me niet meer loslaten. Hij gaf ons toen ook het geschenk van een perceel grond voor de bouw van een klooster. Voor dit klooster kregen we de gewaardeerde hulp van twee gepensioneerde metsers in de personen van Christ en Thieu de broer en een vriend van pastoor Oosterbos. Ze bouwden ook nog voor de oorlog een vleugel bij het klooster van de zusters van ST. Vincentius te Ruhengeri; ze zouden nog in volle oorlog komen helpen in 1991 om klaslokalen te bouwen voor de kinderen van de vluchtelingen.

Voor al deze mensen kan mijn dank niet volstaan, ik hoop en bid dat hun inzet door de hemel zal beloond worden. Zonder hen was Kisaro nooit geworden wat het nu is.

We naderden 1990: het begin van de oorlog. Kisaro was ondertussen uitgeroepen tot nationale methode van erosiebestrijding. Er waren verschillende projecten voor bevordering van de landbouw zowat over heel het land. Ze werden verplicht de radicale terrassering toe te passen. De president vroeg me deze projecten te controleren. Hij gaf me daarvoor een wagen. Dit was een vervelende taak voor mij; ik begon eraan. Goede terrassering is moeilijk en lastig. Als men er zich niet aanzet met overtuiging dan riskeert men de grond voor jaren te verknoeien. Voor de leidingen van de projecten, voor wie een project een middel is zich te verrijken, was deze verordening een vervelend zaak. Als ik een project ging controleren meldde ik me niet aan op het bureel van de directeur, maar ging de plaatsen bezoeken, waar men aan 't werk was. Ik ben op drie plaatsen geweest. Een groep mannen was er aan 't werk zonder begeleiding. De terrassen die ze maakten waren waardeloos.

Met de moniteur die bij mij was zijn we op een bepaalde plaats begonnen met terrasseren, nadat we een strook af hadden zeiden de mensen:”Dat is heel anders dan men ons geleerd heeft.”. Sommigen vroegen zelfs of ze niet naar Kisaro mochten gaan om de methode goed te kennen. Het was ontmoedigend dat de leiding van zulke projecten geen ander doel scheen te hebben dan te profiteren. De corruptie schijnt onuitroeibaar! Ik heb daarover een verslag gestuurd naar de president en hem gevraagd me van die taak te ontslaan.

De oorlog stond voor de deur. De laatste week van september had Rwanda het pausbezoek. Men heeft het daaraan geweten dat veel buitenlanders, bijzonder uit Uganda het land binnengesmokkeld zijn. In elk geval, op 1 oktober zijn de tutsi-vluchtelingen van 1962 in de Mutara het land binnengevallen.

Die dag reed ik naar Kigali. Gekomen aan het groot kruispunt 'Rukomo' hield de politie me tegen. Ik vond er een paar honderd soldaten die zich daar verzamelden om naar het slagveld te vertrekken.

Men liet me verder rijden. In Kigali aangekomen ging ik naar de ambassade. Daar wist men reeds wat er gaande was.

Rwanda had slechts een klein leger van goed gevormde soldaten. Ze waren gevormd door Belgische militairen. Na enkele dagen van hevige gevechten waren de tutsi verdreven. In Kigali had men vanaf de eerste dag een klopjacht georganiseerd op de tutsi. Niemand mocht zijn huis verlaten en elk huis werd doorzocht op wapens en verdachte personen. Het was een verschrikkelijke nacht. Velen zijn in de gevangnissen gedropt. Deze waren dan ook volgepropt. Het was wel een feit dat er zich clandestiene groepen vormden.

RWANDADAG : WAFELS MET SLAGROOM

Na die eerste veldslag meende men dat de oorlog gedaan was. Er waren aan beide kanten zeer veel doden gevallen, ook de aanvoerder van het tutsi-leger was gesneuveld. Overal in Rwanda werden er optochten georganiseerd om de overwinning te vieren en de president te huldigen.

Nochtans was de FAR (Forces Armées Rwandaises) erg verzwakt en in de roes van de overwinning vergat men een nieuw leger op de been te brengen. Het FPR (Front Patriotique Rwandais) onder het bevel van hun nieuwe leider Kagame gaf zich niet gewonnen.

Daar Museveni van Uganda zich wou ontdoen van al die Rwandese vluchtelingen, was hij bereid hen met alle middelen te helpen. Ook de vijanden van Habyarimana: Amerika en sommige Belgische politici, vertikten het Habyarimana te helpen.

Reeds vanaf begin 1991, waren er geregeld infiltraties van het FPR in de grensstreek; vooral 's nachts. Zelfs het dispensarium van Nyarurema werd op een nacht geplunderd; het was klaar dat het FPR behoefte had aan geneesmiddelen; de apotheek werd leeggelunderd en verschillende bedlegerige zieken werden langs de vensters doodgeschoten. Op zekere dag werden 's avonds twee zusters van de commnautiteit van Rushaki vermoord. Het was zeker de bedoeling van het FPR paniek te zaaien en de inwoners ertoe te doen besluiten 's nachts hun huizen te verlaten en in de bananerijen te overnachten. Inderhaast had de FAR voor de Rwandese defensie recruten geronseld om het leger te versterken. De recrutering ging er te licht over; hun recruten waren niet gevormd; ze kregen een geweer en werden veel te vlug gezonden om de grens met Uganda te bezetten. Ze gingen liever plunderen in Uganda dan de grens te bewaken. Toen ik dit allemaal aan de kolonel van de presidence ging vertellen, was deze verontwaardigd; hij geloofde me zelfs niet. "Langs de grens zijn er rond de 500 posten van onze soldaten om de grens te bewaken; dit zou moeten volstaan om de infiltraties te beletten." Toen heb ik hem gewezen op de ondoeltreffendheid van hun leger. De paters van de parochies langs de grens Bungwe, Rushaki, Nyarurema en Rukomo kwamen mij regelmatig op de hoogte brengen van de toestand. Ik voelde me genoodzaakt te vragen aan de minister van de defensie om een vergadering te beleggen met de paters. Dit werd aangenomen. Het resultaat was de ontmoediging van de minister, die toegaf dat de FAR een corrupte bende was. Hij zelf gaf zijn ontslag. Van toen af wisten we dat de oorlog verloren was voor de FAR.

Ondertussen had zich het eerste kamp gevormd. De hulpdiensten Caritas, Rode Kruis en Artsen zonder Grenzen waren nog niet bewust van de ernst van de toestand. Na de moord op de twee zusters te Rushaki, waren de zusters vertrokken en het dispensarium van Nyarurema was ook lamgeslagen door de plundering en moordpartij. Van daaruit kwam er dus geen hulp meer en de toestand in het kamp verergerde. De paters wisten er ook geen raad meer mee en gingen klagen bij de bisschop. Deze ging overleggen met de president en samen vonden ze dat de enige die ervoor in aanmerking kwam, was broeder Cyriel. De kleine kinderen, die de grootste slachtoffers waren van zulke toestanden, moesten dringend geholpen worden.

We vormden een comité met enkele zusters. Zuster M. Christine van de Dominikanessen, Zuster Ghislaine van de Bon Conseil. We bezochten het kamp met levensmiddelen en kleding voor baby's. Alleen door het feit dat er drie blanken zich intéresseerden aan de ontheemden was reeds voldoende om aan de soldaten meer voorzichtigheid in te prenten.

Het kamp beperkte zich nog tot een 5000 mensen. We beloofden regelmatig terug te keren. Zo wisten de mensen toch dat ze niet aan hun lof overgelaten werden. Het werd voor mij een

constant zoeken naar voedsel en kleren bijeen te garen. Bij Caritas in Kigali kon ik geregeld vinden wat onontbeerlijk was: zeep , melk ... men gaf wat er beschikbaar was. Het was stilaan in Kigali bekend dat ik zorgde voor de kinderen in het kamp. Men was nog in de waan dat het daarbij zou blijven, maar het FPR veschalkte voortdurend de FAR door hun méthode van kleine aanvallen en men wist zich stilaan een terrein te veroveren op Rwandees grondgebied.

RWANDADAG : TOMBOLA ALTIJD PRIJS

Heel het jaar 1991 verliep in die onzekerheid. Men weet zelfs met zekerheid dat Kagame op een bepaald moment eraan dacht de zaak op te geven, hij werd echter door zijn officieren aangemoedigd voort te doen. Het is een feit dat vanaf begin '92 er meer druk uitgeoefend werd. Tot op zekere morgen -ik reed zoals gewoonlijk heel vroeg op naar Kigali, door Byumba, dat op dat uur heel rustig was. Ik kwam in Kigali waar men me vroeg : zijt ge gevlucht uit Byumba? Ze wisten te vertellen dat er een aanval gepleegd was op Byumba. Dus kort na zes uur was de dans begonnen. Ik deed mijn boodschappen en hoewel men me afraaide terug te keren naar Byumba, ben ik toch teruggekeerd, maar langs een andere weg. Kisaro zat vol vluchtelingen. Veel mensen uit Byumba en de schoolbevolking hadden hun heil gezocht in Kisaro. Ik controleerde een beetje de toestand en ging dan zien wat er gebeurd was in Byumba. Er was niemand meer te bespeuren, alles was stil. Ik reed tot aan de school. Daar ook was alles stil; er was niets gebeurd. Ik keerde terug naar Kisaro om aan de directie van de school te melden dat men gerust kon terugkeren; ze dierven het niet aan en met heel de schoolbevolking bleef men overnachten rond het centrum. 's Anderdaags reed ik met de directeur van de school naar Byumba; het was overal doodstil. In de school hebben we alles nagekeken; er was niets abnormaal. Men besloot dus onmiddellijk terug te keren en de lessen te herbeginnen.

Enkele dagen later had ongeveer hetzelfde plaats in Ruhengeri. Daar brak men het gevang open. Alle politieke gevangenen werden in Ruhengeri opgesloten. Lisinde een voorname kolonel was daar gevangen. Ze namen hem mee naar Uganda. Lizinde had een boek geschreven, waarin hij zijn gal uitspuwde tegen de Tutsi. Dit boek werd door de president verboden. Dit ergerde zodanig Lizinde dat hij een staatsgeep voorbereidde. Dit werd verijdeld en hij werd in 't gevang gezet. Eens bevrijd uit het gevang en meegenomen naar Uganda kon hij zijn vijanden, de tutsi, helpen hun leger te vormen. Daar was hij niet alleen. Kanyarengwe en Bisimungu ook, hutu kolonels, waren voordien reeds gevlucht naar Uganda omwille van corruptie en uit vrees voor het gevang. Deze drie hebben een vuile rol gespeeld .

Zo stonden de zaken in mei 1992. We keren terug naar de kampen. De mensen werden brutaal van hun heuvel verjaagd en in mei begon men een kamp te vormen op 10 km. afstand van Kisaro in Miyove. Voor ons comité werd het zeer moeilijk. We wisten niet wie er aan de basis lag van het feit dat op een zaterdag van de maand juni we in Kisaro overspoeld werden van mensen op de vlucht. Het zou een heel druk week-end worden voor mij. Ik was wel verplicht deze mensen te helpen. Heel de heuvel Murama werd bestemd om hun hutjes te bouwen. Daarvoor was hout nodig; het was niet mogelijk dit alles te doen op een zaterdag avond. De zondag werd een werkdag. Voor die hutjes had men vooral jong hout nodig dat plooibaar was. Dus werden in de omgeving alle jonge scheuten van eukalyptus gekapt. De mensen waren zeer gewillig. Daar ze me kenden als hun weldoener, hadden ze alle vertrouwen in mij.

Onze grote zorg moest vanzelfsprekend gaan naar de kindjes. Met de bevolking van het centrum werden inderhaast een paar veldkeukens gebouwd; ook onze muvero soepketel werd aangestoken en met de voorraad aan voedsel die we hadden kregen de kindjes vanaf de maandag hun portie voedzame pap.

Kisaro werd één kamp, en gedurig kwamen er nog vluchtelingen bij. Vanaf de tweede dag kwam de FAR; ze installeerden zich juist tegenover de inrit naar het centrum. Was het met de bedoeling mij te controleren, of wat kwamen ze hier zoeken? Hun eerste zorg was zich te bevoorraden in bier; samen met hen kwam er ook een camionette geladen met bakken bier. Ze meenden hier de plak te zwaaien. Ze zouden ondervinden dat mugabo kisaro niet met zijn

voeten liet spelen. Het duurde niet lang eer een van mijn jongens me kwam vertellen dat de soldaten hem geslagen hadden. Ik ging met hem mee bij de Kapitein; ik vroeg hem: waarom heeft men deze jongen geslagen? Ik kreeg een vloed van verwensingen naar mijn hoofd. Ik liet hem uitrazen. Daarna heb ik hem recht in de ogen gekeken en gezegd : meneer de kapitein, eens en voorgoed zeg ik u dat IK door de president aangesteld ben als verantwoordelijke van het kamp en wees ervan verzekerd dat elk wangedrag van uw onderdanen zal gemeld worden in Kigali. Hij veranderde van toon en sprak dan heel beleefd : broeder u zult niet te klagen hebben. Ik was er me echter van bewust dat dit een oorlogsverklaring was ten overstaan van de FAR. De minister van defensie deed hen zelfs verhuizen naar de andere heuvel. Ook dit was niet naar hun zin. Ze zouden me echter blijven plagen.

Voor mij werd het een ongelooflijk zware periode. Het verder leiden van de landbouw, samen met de zorg voor de baby's, wogen zwaar. Perken stellen aan de verantwoordelijkheid is geen kloosterling waardig. Het bleef niet bij het bevoorraden van de kleintjes. De mensen beschouwden mij als hun chef, gemandateerd vanwege de president en dus beschikkend over alle macht. Zelfs over de FAR.

Schoolgaande kinderen moesten verder onderwezen worden. Daarvoor werden alle mogelijke ruimten aangepast tot klaslokaal. De onderwijzers die ook in het kamp leefden werden gemobiliseerd om de kinderen te onderwijzen. Al waren het klassen van honderd en meer leerlingen, de kinderen werden onderwezen en waren ook uit het gewoel van het kampeven; ze konden weer kind zijn. De mannen die hun dagen sleten met eeuwig gepalaver konden we aan 't werk zetten om overal in 't rond te terrasseren. Dit allemaal moest gecoördineerd worden. Ik moest schoolgerief vinden, hakken voor de mannen, enz. Haast elke morgen vertrok ik naar Kigali om half zes, bezocht en schooide waar ik kon of hoopte hulp te vinden. Mijn bekendheid in Kigali maakte het me toch gemakkelijk. Ik klopte aan bij Caritas, FAO. Ambassades en magazijnen. Ik vond steeds mijn lading, en kon het zo regelen dat ik om 12 uur kon terugrijden. De namiddag werd besteed aan het bezoeken van de kampen enz. Rond 5 uur was het mijn gewoonte het kamp te bezoeken, de mensen te aanhoren en vooral de kinderen nabij te zijn die met honderden rond me stoeiden; ze wilden me aanraken en dansen rond mij. Dit was voor mij het mooiste moment van de dag dat me veel andere kwellingen deed vergeten. Het viel voor dat ik ook klachten van vrouwen moest aanhoren over het gedrag van soldaten. De president had me gezegd: jaag ze het kamp uit. Het kamp van Kisaro was één grote familie.

RWANDADAG : INSCHRIJVEN VOOR WOENSDAG 1 OKTOBER

Artsen zonder Grenzen maakten me opmerkzaam op het feit dat er ondervoede kinderen gevonden waren en vroegen me er iets voor te doen. Zo kwamen we ertoe een klein hospitaaltje te beginnen waar deze kindjes konden verblijven en speciaal gevoed werden. Een drietal meisjes waren er dag en nacht mee bezig.

Dit alles kon niet beperkt blijven tot Kisaro, Weer Artsen zonder Grenzen meldden mij dat er in het kamp van Buyoga te veel kindersterfte was. Ze vroegen mij er iets aan te doen. De zusters van Muyanza kwamen daar elke dag voor de verzorging van zieken.

Ik reed er naartoe met en paar van mijn beste helpers. We moesten er het gejammer aanhoren van de vrouwen. Ze kloegen erover dat de mannen van het Rode Kruis het voedsel verkochten. Ik riep de verantwoordelijke van het magazijn bij me en vroeg zijn sleutels; ik joeg heel de bende profiteurs het kamp uit.

We begonnen onmiddellijk met de bouw van een loods, met daaronder een veldkeuken en na twee dagen was alles gereed om ook daar de kleintjes te voeden zoals het moet. De ergste gevallen werden ook opgenomen in ons hospitaaltje. De kindersterfte was ingedijkt tot grote vreugde van de moeders.

We hebben we tot het einde van de oorlog moeten vechten tegen de corruptie van het Rode Kruis! Eens hebben ze mij van de baan gereden. Het bestuur was me zeer genegen en ze wisten dat er vele misbruiken waren maar schenen onmachtig er tegen in te gaan. Eens was er een lading bonen aangebracht door het Rode Kruis. De verantwoordelijke voor de verdelingen had een woning op de heuvelflank. Hij had een sterke kerel uit het kamp gevraagd om na 7 uur een

zak van 100kg. te dragen naar zijn woning. Het had die dag geregend en het padje langswaar hij moest afdalen was glibberig; hij viel en kon niet meer recht. De RK.-man verborg de zak en ging hulp halen. Aan ons kwam men vragen deze man naar het hospitaal in Byumba te voeren. De man had de ruggegraat over. Hij zou die nacht sterven, maar had nog de tijd om alles te vertellen aan zijn vrouw, die het dan ook ruchtbaar maakte. Feiten als dit tonen aan hoe men tewerk ging. Ik klaagde dit aan bij de directie; men verplaatste de man, maar hij werd behouden.

Er waren twee grote centra of kampen van ontheemden. Een ander was in Rebero waar pater Valmajo, Spanjaard, voor instond. Dit kamp werd bevolkt door mensen van de Zuid-Oost kant van de prefectuur Byumba. Hij had minder armslag dan ik en leed nog meer onder al de misbruiken van leger en zogezegde hulpverleners. Hij kwam soms een paar dagen bij mij om wat uit te rusten en weerstand op te doen om verder te wroeten.

Daarbuiten bleef de toestand ook niet rustig. Zekere avond werd broeder François van de Canadese broeders dood geschoten. Met hem waren we goed bevriend en zijn werk kon vergeleken worden met Kisaro. Hij had een project van groenten, konijnen en kippen. Zoals wij ging hij elke week met de opbrengsten naar Kigali. Het nieuws van die moord zorgde voor veel commotie en velen dachten dat ik het slachtoffer was. We waren toen dicht bij kerstmis. De nuntius, Mgr Bertoli die nu raadsman is van Paus Franciscus, celebreerde de begrafenis; en in zijn homilie ging hij heftig te keer tegen de FAR die beschouwd werd als de dader van de moord. Na de mis kwam hij naar mij toe en zei dat hij op Kerstmis naar Kisaro zou komen voor een mis in het kamp.

Hij kwam; het was een groot feest voor de mensen; na de mis deelden we nog kleren uit aan iedereen. Ik nodigde de nuntius uit op het centrum. Voor hij vertrok vroeg hij mij: weet ge wel waarvoor ik gekomen ben. Ik antwoordde: zeker om de mensen aan te moedigen en uw medeleven met hen te betuigen. Ja, zei hij, maar de voornaamste reden is voor u; ge zijt in gevaar, wees voorzichtig. Hoe dikwijls heb ik deze opmerking moeten horen van medebroeders. Ik heb me steeds veilig gevoeld al wist ik dat ik de vijand nummer één was van de FAR. In de week die volgde, werd ik geroepen op een vergadering op de prefectuur. Ik was niet weinig verwonderd er een hele groep hogere officieren te vinden met de minister van defensie. De minister verwelkomde mij een wenste mij geluk en dankte mij voor al wat ik deed voor de ontheemden. Hij voegde er echter aan toe: De president zendt ons naar hier om u te verwittigen dat ge in gevaar zijt. Wat kunnen we doen om u te beveiligen? Wilt u een persoonlijke lijfwacht? Ik weigerde. Wilt u een wapen : ik toonde mijn rozenkrans: ziehier mijn wapen. Ik heb hoegenaamd geen vrees, ik voel me in Gods handen, Ten einde raad zei hij: wat kunnen we doen voor u? Ik zei: mijne heren ik dank u voor uw bekommernis om mijn persoon, ik wil alleen voortgaan met de kinderen te helpen, God zal me niet verlaten.

Daarop kon ik terugkeren naar mijn beschermelingen. Zij, op hun beurt, beschermden mij.

Ons kamp werd beroemd; we kregen vele bezoeken: van de minister van ontwikkelingssamenwerking van België Willy Cuypers die me een leeuwenvlag schonk en vele anderen. Een Amerikaanse dokter, of wat was hij; omhelsde me en zei: broeder ge zijt een held. Hij weende erbij.

Ik stond voortdurend in contact met de president, die me vroeg zeker elke week naar de residence te komen om hem op de hoogte te houden van de toestand. Eens vroeg hij mij welke de gezindheid was van de mensen in het kamp ten zijnen opzichte. Ik antwoordde hem dat iedereen hem zeer genegen was en vroeg hem zelfs het kamp eens te komen bezoeken. Dit heeft hij ook gedaan. Hij kon me echter niet persoonlijk verwittigen en had aan de kolonel gevraagd dit te doen. De president kwam, ik was niet verwittigd en zoals bijna elke dag was ik naar Kigali. Bij een volgend onderhoud met hem, vroeg hij mij waarom ik niet thuis was. Ik zei hem dat ik van zijn komst niet verwittigd was en dus op boodschappen was in Kigali.

Enkele dagen nadien kreeg ik bezoek van Willy Cuypers. Deze was op weg naar Kisaro met een wagen van de residence. Gekomen aan de prefectuur in Byumba verontschuldigde de chauffeur zich; hij moest een boodschap brengen aan de prefect. Intussentijd snuffelde Willy in de papieren die in de wagen lagen en vond er een nota van de president aan de kolonel, waarin hij deze verweet mij niet te hebben verwittigd van zijn bezoek aan het kamp.

Ons kamp telde eind 1992 bij de 100.000 mensen, waaronder 5000 kindjes en evenveel schoolgangers. Voor de gezinnen werd het leven draaglijk. De mannen konden terrasseren en kregen hun loon. De moeders waren verzekerd dat hun kindjes niets ontbrak. Ook in Buyoga was de rust hersteld .

Bewust van de bestendige aanwezigheid van God in mijn leven en dankbaar om zijn zichtbare bescherming, leefde ik in een toestand van bovennatuurlijk geluk. Heel deze triestige periode was voor mij een bekering of hoe moet ik het zeggen? Ik leefde in een onverstoorbare vrede. Er stonden me echter nog zeer pijnlijke momenten te wachten.

OP DE RWANDADAG KAN JE BR CYRIEL PERSOONLIJK ONTMOETEN

Medebroeders en vrienden raadden me aan enkele weken verlof te nemen. Ik nam hun voorstel aan doch dit veronderstelde dat er voldoende bevoorrading was voor de tijd van mijn afwezigheid. Ik vulde dus de magazijnen.

Het FPR dat heel mijn doen bespiedde en de jongens ondervroeg over mijn plannen, wisten dus ook dat ik van plan was op 5 februari te vertrekken. Ze hadden een oogje op heel de stock aan voedsel. Ik trachtte mijn afwezigheid voor te bereiden met alle verantwoordelijken, de broeders in eerste instantie. Op zondagavond nam ik afscheid want ik zou 's maandags vroeg vertrekken. Het FPR beschikte er anders over. In die nacht om 2 uur begonnen ze met een hevige beschieting die twee uur duurde. Het was een oorverdovend gekletter. Een manoeuvre om de mensen van het kamp te verjagen. Ze schoten rond het kamp. Er zijn geen doden gevallen maar de mensen pakten inderhaast hun povere bezittingen in en vluchtten weer verder naar het zuiden, richting Kigali. In Nyacyoga werden ze tegengehouden en verplicht daar hun hutjes te herbouwen. Ook de inwoners van Kisaro waren op de vlucht. Aan de jongens van het centrum had ik aangeraden zich terug te trekken op een heuvel op 10km ten zuiden van het centrum. Ik beloofde hen te bezoeken en levensmiddelen te brengen. Ik bleef die maandag nog op het centrum. Ik kon rustig gaan en komen waar ik wou, het FPR scheen me te negeren.

De dinsdag zouden ze me wel het leven verzuren. Dat we in Kisaro niet konden blijven was zeker, we bereidden ons vertrek voor. We waren nog met drie broeders in Kisaro. We moesten doen wat we konden om onze mercedes-camionette in veiligheid te brengen. Met Br Frans gingen we zien of de oude camionette nog in goede staat was ,

Die stond in het werkhuis. Aan de poort gekomen werd er naar ons geschoten. Br. Frans sprong binnen en ik ging de weg op naar het centrum. Zolang ze me konden zien schoten ze links en rechts van mij; ze wilden me niet treffen en ik bleef midden op de weg. Ik bleef enkele tijd op het centrum en keerde toen langs een omweg terug naar het werkhuis om broeder Frans te zeggen hoe hij het best naar de communiteit kon gaan. Ik had me geplaatst op de muur van de talud om met hem te spreken langs het venster. Ik stond er geen twee minuten of ik kreeg een kogel tussen mijn voeten. Ik sprong achter de muur en kon op die manier uit hun visier blijven.

Dit allemaal liet ons verstaan dat we best vertrokken. Ik vertrok haast onmiddellijk met de Mercedes waar ze zeker het oog op hadden. Ik vertrok ermee langs de landweg tussen de terrassen. Toen ik 1km. verder op de grote weg kwam, hebben ze nog geschoten maar ik was buiten bereik. Ik moest me in Kigali tonen, want men vreesde het ergste. We hadden heel wat spullen geladen in de Mercedes; ik liet hem bij de Salesianen en keerde terug met de Pagero, volgeladen met levensmiddelen voor de jongens op de heuvel Gitumba. Br. Raymond vergezelde mij. De laatste tien km. was er nergens leven te bespeuren. We passeerden langs de jongens en ik zei hun dat ik na de middag terug zou komen en bij hen zou overnachten. We reden verder. Op twee km. van het centrum kregen we een salvo schoten op de wagen. Van uit een klein bosje kwamen de soldaten. Ze waren ietwat verlegen als ze zagen dat ik het was, ze verontschuldigen zich: "We hebben bevel te schieten op alles wat hier voorbijkomt". Ze verzorgden de kleine wondjes die we opliepen en vergezelden ons tot aan het centrum. Ik moest me echter presenteren bij de kapitein om de toelating te verkrijgen om te vertrekken. Hij gaf ons die. En we konden

vertrekken. De kogelscherf die ik in de pols had opgelopen deerde me niet. De broeders vertrokken met de combi van Rukomo. Ik zou alleen vertrekken met de oude Peugeot. Ik had beloofd aan de jongens dat ik bij hen zou overnachten. Ik reed er dus naartoe. Het was zes uur; ze hadden reeds een takkenmatras gereed. Toen zagen we op de andere heuvelflank vier grote bussen naar boven komen. In de veronderstelling dat het FAR soldaten waren, werd het gevaarlijk daar te blijven. De heuvel Gitumba heeft slechts één uitweg, als de FAR met het FPR in aanraking zou komen, zou het kunnen dat ik geblokkeerd zat. Ik nam met mij een paar invaliden en vrouwen met baby's en we vertrokken naar Muyanza. Daar vonden we niemand meer. Priesters en zusters waren weg; er bleven nog een paar bewakers van de parochie op post. Ik zocht een plaatsje om te overnachten en ik installeerde mij onder een klein afdakje, en bracht de nacht door in open lucht.

's Anderdaags om 6 uur wou ik vertrekken. Br. Frans had me verzekerd dat hij een jerrycan benzine in de wagen gezet had. Als ik 's morgens die jerrycan wou leeg gieten, zag ik dat het mazout was. Ik liet alles daar.

Rond 8 uur vertrok ik langs de vallei die leidt naar de asfalt in Gaseke. Gekomen aan de voet van de heuvel Gitumba hield ik stil om nog een paar invaliden op te laden. Ik reed door naar Gaseke Daar viel ik in de handen van de FAR. Er stonden zeker een paar honderd soldaten gereed om te vertrekken met bussen. Ik presenteerde mij bij de kapitein en gaf hem inlichtingen over de toestand in Kisaro. Hij telefoneerde naar de kolonel in Byumba. Deze zei dat ik naar Byumba moest gaan; ik weigerde omdat ik geen benzine genoeg had. Hij antwoordde dat ik moest wachten, men zou me benzine brengen. De bussen met de soldaten vertrokken, maar er bleven een sergeant met een tiental soldaten om me te bewaken. Ik zat dus in de val. Die soldaten amuseerden zich met me te bespotten en te bedreigen. Gedurig aan passeerden er mensen op de vlucht uit ons kamp; ze zagen dat ik in moeilijkheden zat, en langs hen kwam dit nieuws in Kigali.

De ambassadeur verwittigde de president en deze gaf bevel aan de chef van de Etat-major van de gendarmen dat hij me moest bevrijden. Dit gebeurde allemaal buiten mijn weten. Het was rond vier uur. De soldaten, mijn bewakers, dropen af en de sergeant zei me dat men op weg was met benzine. Werkelijk, na enkele minuten kwam er een jeep met gendarmen.

Ze zeiden: We nemen uwe wagen en voeren u naar de Etat-major. Dezen die op uw wagen zitten moeten hier blijven. Ik antwoordde : dan blijf ik hier ook. Na wat gepalaver zeiden ze : dezen die u vergezellen kunnen in onze jeep en we voeren u in uwe wagen naar de Etat-major. Ik repliceerde: ge voert mijn gezellen samen met mij naar de Salesianen en de chef kan me daar komen vinden. Tenslotte hebben ze dit aanvaard en zijn vertrokken in razende vaart heel de weg toeterend doorheen de vluchtende mensen. We kwamen bij de paters waar de chef ons reeds wachtte. Hij nam me mee naar zijn bureel, gaf me een verfrissing en liet me mijn wedervaren vertellen. Hij bracht me terug bij de paters, waar ik mijn mensen ook terugvond. Die nacht sliep ik daar en profiteerde ervan om een brief te schrijven naar de kolonel van Byumba, waarin ik hem verweet al wat me overkomen was. Een kopie van deze brief stuurde ik ook naar de president en de bisschop van Byumba. s'Anderdaags reed ik met de mensen die bij me waren naar hun familie. Ik deed de oude camionette naar de garage voor reparatie en kwam tot bij de Bernardinnen. Daar zeiden de zusters me dat de journalisten me zochten. Ze hadden lout geroken van mijn brief en zaten me op de hielen. Die avond ging ik de broeders opzoeken die in het Centre Christus verbleven. De journalisten waren me voor.

Ik kreeg een stortvloed van vragen maar loste niets. Ze waren er aan voor hun moeite. Ik logeerde daar en bereidde mijn reis voor de volgende morgen.

Br Cyriel

Het Project « Jonge Boeren » in Kisaro Tweede deel

In het blad van maart konden jullie het eerste verslag lezen over dit project: het doel, de situering, de financiering, de eerste twee bouwplaatsen en de eerste pachters.

Na mijn werkbezoek van april tot juli 2014 wil ik jullie het verder verloop vertellen:

De fermetten 1, 2 en 3 zijn volledig af, ze zijn reeds bewoond door de jonge gezinnen. Ze deden ook hun eerste oogsten binnen in augustus. We hebben bovendien ook een reeds oudere hoeve volledig vernieuwd. Die hoeve ligt buiten de verkaveling en in de omgeving van onze tweede molen aan de rand van de gebouwen van het centrum.

In juni werden de bouwwerken van de volgende hoeve F12, aangevat. Deze fermette ligt heel dicht bij onze school van Kirenge. Voor de andere fermetten die in september aan de beurt komen heb ik de bouwplaatsen op het terrein aangeduid zodanig dat de jonge boeren al hun terrassen in juni, juli konden bewerken en klaar leggen om te beplanten of te bezaaien in augustus als de eerste regens aankomen.

We hebben tijdens een tweetal vergaderingen met de groep en hun mentors Melanie en Juvenal, de richtlijnen vastgelegd. Ze zullen de principes van het opleidingscentrum blijven volgen en hun teeltplan ter goedkeuring voorleggen. Hun teeltplan zal voorzien in een goede wisseling van de klassiekers: aardappelen, tarwe, maïs, bonen, sorghum maar ook enkele aren groenten zijn een must.

Ook zullen ze bijgestaan worden voor hun financieel beheer.

De eersten zijn ook reeds bescheiden gestart met varkensteelt: twee jonge gesneden beren die ze kunnen vet mesten. Na enkele maanden kunnen ze die verkopen aan het centrum om geslacht te worden en de cyclus verder zetten.

Half augustus hebben ze allemaal ongeveer 200 kg plantaardappelen gekregen en 50 kg meststoffen. Dan hebben ze als het ware hun laatste startpremie ontvangen en kunnen ze verder werken en sparen voor hun autonomie. We zullen alvast blijven supporteren.

Ondertussen zullen we verder bouwen aan de fermetten voor degenen die nu nog op de wachtlijst staan en inmiddels bij hun ouders nog wonen.

Wat de financiering betreft heb ik jullie verteld dat dit project opgenomen werd door UMUBANO, de Vlaams-Rwandese Vereniging met zetel te Vichte. Zij zorgden ervoor dat de Provincie West-Vlaanderen ons gedurende 3 jaar steunt en daar is nu ook de steun van De Nationale Loterij van België bij gekomen: 14.571 € voor de overige fermettes. Door hun deelname aan de actie Music For Live verzamelden ze nog een bijkomende steun van 3.751,75 € voor de algemene werking van het centrum.

Het ziet er naar uit dat Limburg en West-Vlaanderen elkaar gevonden hebben in een gemeenschappelijk doel: "het Project KISARO".

Op het ogenblik dat jullie dit te lezen krijgen vertrek ik weer voor 3 maanden op bouwkamp naar Kisaro. Op mijn 72ste jaar mag ik toch niet klagen, ik heb daar immers een directeur die op het ogenblik dat ik dit schrijf 92 geworden is!

Bij leven en welzijn tot in december. Onze dank voor uw persoonlijke steun.

Gerard Moerman (neef van Broeder Cyriel)

Wie een gift wil overschrijven voor Br Cyriel, kan dit op 737-0200595-42 van Project Kisaro, St Jan Baptistplein 1 3600 Genk.

Voor een gift van minimum 40 euro kan men een attest voor aftrek van belastingen bekomen. Gelieve dit te vermelden! Alleen de giften die toekomen voor 31.12.2014, komen in aanmerking voor het aanslagjaar 2014. Dank U !

**RWANDADAG
5 OKTOBER 2014**

**ZAAL : « DE SCHALM
LANDWAARTSLAAN 99
3600 GENK**

RESTAURANT

**VAN 11.30 U. TOT 13.30 U.
INSCHRIJVEN VEREIST !!!
VOOR WOENSDAG 1 OKTOBER 2014

**NAMIDDAG VANAF 14.30 U
KOFFIETAFEL

**LIMBURGSE VLAAI
WAFELS MET FRUIT EN SLAGROOM**

TOMBOLA
ALTIJD PRIJS**

**VOLWASSENEN 18.00 €
KINDEREN 6-12 J. 8.00 €
KINDEREN – 6 J. 0.00 €**

MENU

**KISAROSOEP

KONINGINNEHAPJE**

KOUDE SCHOTEL VAN GROENTEN
EN FRIETEN

ROOMJIS**

KINDERMENU

**KISAROSOEP

KONINGINNEHAPJE
KOUDE SCHOTEL VAN GROENTEN
EN FRIETEN

ROOMIJS

INSCHRIJVING RESTAURANT

NAAM

STRAAT..... POSTCODE..... PLAATS.....

VOLWASSENEN..... x 18.00 € =..... €

KINDEREN 6-12 J. x 8.00 € = €

KINDEREN - 6 J. x 0.00 €

WIJ VOORZIEN TE KOMEN ETEN ROND UUR

INZENDEN VOOR 1 OKTOBER 2014

**PROJECT BYUMBA- KISARO, ST. JAN BAPTISTPLEIN 1 3600 GENK
TEL. 089/35 26 11 OF GSM 0493/19 02 24
E-MAIL : OOSTERBOS.JAN@SKYNET.BE**

Wij zijn gewoon openlijk te zeggen hoe het met de boekhouding gesteld is:

Sinds het verschijnen van ons vorig blaadje kregen we aan giften 17.264 €.

Gerard vraagt ons te vermelden:

"Onze trouwe medewerkers uit Koekelare in West-Vlaanderen financieren de vernieuwde inrichting van de beenhouwerij. Ze komen in december naar Kisaro om een nieuwe vloer te plaatsen en de muren te betegelen. Op 14 december organiseerden ze ook een benefietmaaltijd in Brugge ten voordele van het project Kisaro. Onze hartelijke dank !"

Van Stelimo kregen wij een overschrijving van 1.825 €.

Wij danken graag iedereen die ons giften bezorgt. Wie een gift van - in totaal - minstens 40 € overschrijft, krijgt in januari 2015 een attest voor aftrek van belastingen.

Aan uitgaven noteerden we:

Rechtstreeks gegeven aan Br Cyriel:	5.000 €
Drukwerk - port enz.	378 €
Aankopen en verzendingen	13.488 €
o.a.	
Dijka	1720 €
Hermoo	2133 €
Teunissen	1533 €
Disteel	1168 €
Triferto	3889 €